

Timothy Snyder

Den uttalte sannheten om Holocaust

Auschwitz og GULag har blitt stående igjen som selve symbolene på de moderne massedrapenes ondskap. Dette har medført at de sentrale aspektene i massepolitikkene som drepte tolv millioner mennesker i et bestemt område av Europa mellom 1933 og 1945, har havnet i skyggen. I en tid da historisk bevissthet trengs mer enn noensinne, er det urovekkende at viktige fakta om massepolitikkene i midten av forrige århundre knapt nevnes.

Selv om Europa blomstrer, er kontinentets forfattere og politikere besatt av døden. Massedrapene på europeiske sivile på 1930- og 1940-tallet er en sentral referanse i dagens forvirrede debatter om fortiden, og prøvestein for hvilken felles etikk europeerne har. Nazi-Tyskland og Sovjetunionens byråkratier forvandlet individuelle liv til massedød, enkeltmennesker til drapskvoter. Sovjetunionen skjulte sine massehenrettelser i mørke skoger og forfalsket de offentlige arkivene i regionene der de sultet folk til døde; nazistene tvang slavearbeidere til å grave opp likene av jøder og brenne dem på gigantiske båler. Vi historikere må — så godt vi kan — belyse disse skyggeområdene og gjøre rede for disse folkene. Dette har ennå ikke blitt gjort. Auschwitz, som ofte ses på som det tilstrekkelige eller selv det endegyldige symbolet på massedrapenes ondskap, er i virkeligheten bare det første skrittet mot kunnskap, et hint om det virkelige framtidige oppgjøret med fortiden som ennå ligger foran oss.

Årsakene til at vi vet noe om Auschwitz, er samtidig med på å fordreie vår forståelse av Holocaust: Vi kjenner til Auschwitz fordi det var overlevende, og det var overlevende fordi Auschwitz var en arbeidsleir i tillegg til å være en dødsfabrikk. Disse overlevende var hovedsakelig vesteuropeiske jøder, fordi Auschwitz var dit vesteuropeiske jøder vanligvis ble sendt. Etter andre verdenskrig hadde de muligheten og friheten til å skrive og publisere, mens østeuropeiske overlevende som var fanget bak jernteppet ikke hadde denne muligheten. I Vesten fikk minnet om Holocaust etter hvert (om enn langsomt) en plass i historieskrivingen og det offentlige minnet.

Denne typen historiefortelling fra overlevende, som Primo Levis bøker er de mest berømte eksemplene på, viser bare utilstrekkelige deler av massedrapenes virkelighet. Anne Franks dagbok handler om assimilerte europeisk-jødiske samfunn, de tyske og nederlandske, som riktignok led en tragiske og grusomme skjebne, men den var bare en svært liten del av Holocaust. Innen 1943 og 1944, da brottdrapene på de vesteuropeiske jødene fant sted, var Holocaust i all hovedsak fullført. To tredjedeler av jødene som ble drept i løpet av krigen var allerede døde innen utgangen av 1942. De største ofrene, polske og sovjetiske jøder, hadde allerede blitt drept av kuler over massegraver eller av karbonmonoksid fra forbrenningsmotorer som ble pumpet inn i

gasskamrene i Treblinka, Belzec og Sobibor i det okkuperte Polen.

Auschwitz som selve symbolet på Holocaust ekskluderer de som var i sentrum for denne historiske hendelsen. Den største gruppen av ofre — ortodokse jiddisktalende jøder i Polen som mildt foraktfullt ble kalt *Ostjuden* på tysk — var kulturelt fremmed for vesteuropeerne, inkludert de vesteuropeiske jødene. Til en viss grad er de fortsatt marginalisert i minnet om Holocaust. Dødsfasilitetene Auschwitz–Birkenau ble bygd i et område som i dag er polsk, selv om det på den tiden var en del av det tyske riket. Dermed forbinder de som besøker Auschwitz leiren med dagens Polen, men få polske og nesten ingen sovjetiske jøder døde der. De to største offergruppene er så å si fraværende fra det historiske symbolet.

En adekvat historisk beretning om Holocaust vil plassere *Aktion Reinhardt*, mordet på de polske jødene i 1942, i sentrum. De polske jødene utgjorde det største jødiske samfunnet i verden, Warszawa var den viktigste jødiske byen. Dette samfunnet ble utryddet i Treblinka, Belzec og Sobibor. Halvannen million ble drept i disse tre leirene, 780 863 i Treblinka alene. Kun et par dusin mennesker overlevde i disse tre dødsfasilitetene. Selv om det var det tredje største drapsstedet, etter Treblinka og Auschwitz, er Belzec knapt kjent. 434 508 jøder ble drept i denne dødsfabrikken, bare to eller tre overlevde. En million polske jøder ble drept på andre måter, noen i Chelmno, Majdanek eller Auschwitz, mange flere ble skutt i aksjoner øst i landet.

Like mange, om ikke flere, jøder ble drept av kuler som av gass, men de ble drept i områder i Øst-Europa som er tilslørt av en smertefull historie. Den nest største delen av Holocaust er masse mord med kuler i det østlige Polen og Sovjetunionen. Det begynte med Einsatzgruppenes skyting av jødiske menn i juni 1941, utvidet til jødiske kvinner og barn i juli og til utryddelsen av hele jødiske samfunn i august og september. Ved utgangen av 1941 hadde tyskerne (sammen med lokale hjelpetropper og rumenske soldater) drept én million jøder i Sovjetunionen og Baltikum, like mange som ble drept i Auschwitz i løpet av hele krigen. Ved utgangen av 1942 hadde tyskerne (nok en gang med mye lokal assistanse) skutt nye 700 000 jøder, og den sovjetiske jødiske befolkningen under deres kontroll opphørt å eksistere.

Det fantes sovjetisk–jødiske vitner og historiefortellere som fortalte om hendelsen, slik som Vasilij Grossman. Men han ble i likhet med de andre nektet å framstille Holocaust som en spesifikk jødisk hendelse. Grossman oppdaget Treblinka som journalist hos Den røde armé i september 1944. Kanskje fordi han visste hva tyskerne hadde gjort i hjemlandet hans, Ukraina, var han i stand til å forstå hva som hadde skjedd der. Han skrev en liten bok om Treblinka. Her kalte han stedet et "helvete" og plasserte det i sentrum for krigen og århundret. Men for Stalin måtte masse mordet på jødene ses på som "borgernes" lidelser. Grossman bidro til å lage en Svartebok¹ over tyske forbrytelser mot Sovjetunionens jøder, som de sovjetiske myndighetene senere forbød. Hvis en gruppe led spesielt under tyskerne så var det russerne, hevdet Stalin feilaktig. Slik har stalinismen forhindret oss i å se Hitlers massedrap i riktig perspektiv.

Kort fortalt besto Holocaust av følgende rekkefølge: Aktion Reinhardt, Shoah gjennom kuler, Auschwitz. Eller: Polen, Sovjetunionen, resten. Av de rundt 5,7 millioner jøder som ble drept, var rundt tre millioner polske statsborgere før krigen, én million var sovjetiske, altså samlet sett 70 prosent. (Etter polske og sovjetisk jøder, var den nest største gruppen rumenske, ungarske og tsjekkoslaviske jøder. Dette viser enda tydeligere Holocausts østeuropeiske

karakter.)

Men selv dette korrigerende bildet av Holocaust gir en uakseptabelt ufullstendig forståelse av omfanget av den tyske massedrapspolitikken i Europa. Den endelig løsningen, som nazistene kalte den, var opprinnelig bare ett av utryddelsesprosjektene som skulle gjennomføres etter den seierrike krigen mot Sovjetunionen. Hadde alt gått slik Hitler, Himmler og Göring forventet, ville de tyske styrkene gjennomført en utsultingsplan ("der Hungerplan") i Sovjetunionen vinteren 1941–42. Ukrainske og russiske landbruksprodukter skulle omdirigeres til Tyskland, noe som ville medført at tretti millioner ville sultet i hjel i Hviterussland, det nordlige Russland og de sovjetiske byene. Sulteplanen var bare et forspill til "Generalplan Ost", bosettingsplanen for Sovjetunionen, som innebar at femti millioner mennesker skulle utryddes i Øst.

Nazistene klarte å gjennomføre en politikk som bar likheter til disse planene. De utviste en halv million ikke-jødiske polakker fra land Tyskland hadde annektert. En utålmodig Himmler ga ordre om at første ledd i Generalplan Ost skulle gjennomføres i det østlige Polen: Ti tusen polske barn ble drept og hundre tusen voksne utvist. Wehrmacht sultet bevisst en million mennesker under beleiringen av Leningrad (St. Petersburg), og hundre tusen flere i planlagte hungersnøder i ukrainske byer. Rundt tre millioner sovjetiske soldater døde av sult eller sykdommer i tyske krigsfangeleire. De ble målrettet drept: som i beleiringen av Leningrad, var kunnskapen og intensjonen om å sulte folk i hjel til stede. Hadde ikke Holocaust funnet sted, ville dette blitt husket som den verste krigsforbrytelsen i nyere historie.

Under dekke av aksjoner mot partisanvirksomhet, drepte tyskerne opp mot 750 000 mennesker, rundt 350 000 i Hviterussland alene, og litt mindre i Polen og Jugoslavia. Tyskerne drepte mer enn hundre tusen polakker da de slo ned Warszawa-oppstanden i 1944. Hadde ikke Holocaust funnet sted, ville også disse "represaliene" blitt sett på som en av de verste krigsforbrytelsene i historien. Men i likhet med utsultingen av de sovjetiske krigsfangene, blir de knapt nevnt utenfor landene der de fant sted. Den tyske okkupasjonspolitikken drepte også ikke-jødiske sivile på andre måter, eksempelvis med tungt arbeid i fangeleirene. Og nok en gang: Det var hovedsakelig folk fra Polen og Sovjetunionen.

Tyskerne drepte mer enn ti millioner sivile i de store massedrapsoverasjonene, halvparten av dem var jøder. Jødene og ikke-jødene kom for det meste fra samme del av Europa. Prosjektet om å drepe alle jøder lykkes i all hovedsak; prosjektet om å drepe de slaviske folkegruppene ble bare delvis realisert.

Auschwitz er bare en innledning til Holocaust, Holocaust er bare en antakelse om Hitlers endelige mål. Grossmans romaner *Forever Flowing* og *Liv og skjebne*² forteller modig om både nazistisk og sovjetisk terror. De minner oss om at selv en fullstendig karakterisering av den tyske massedrapspolitikken er inadekvat som en historie om grusomhetene i Europa i midten av forrige århundre. Den utelukker staten Hitler hadde som hovedmål å ødelegge, den andre staten som drepte europeere i hopetall i midten av århundret: Sovjetunionen. I stalinistperioden mellom 1928 og 1953 drepte sovjetisk politikk godt over fem millioner europeere, ifølge konservative beregninger. Så når man betrakter det samlede tallet sivile drept av totalitære makter i midten av det 20. århundret, bør man derfor ha i minne tre grupper: jøder drept av tyskerne, ikke-jøder drept av tyskerne og sovjetiske statsborgere drept av den sovjetiske staten. Som en generell regel drepte det tyske regimet sivile som ikke var tyske statsborgere, mens det sovjetiske regimet hovedsakelig drepte

sivile som var sovjetiske statsborgere.

Den sovjetiske undertrykkingen er forbundet med GULag, mye på samme måte som nazistenes gjerninger assosieres med Auschwitz. På tross av slavearbeidets grusomhet var ikke GULag et system for massedrap. Hvis vi går med på at massedrap på sivile står i sentrum for de politiske, etiske og juridiske betraktningene, gjelder det samme historiske poenget for GULag som for Auschwitz: Vi kjenner til GULag fordi det var et system av arbeidsleire, og ikke et sett av drapsfasiliteter. Rundt tretti millioner mennesker var innom leirsystemet og det forkortet livet til rundt tre millioner. Men et stort flertall av de som ble sendt til leirene returnerte i live. Nettopp fordi vi har litteratur om GULag, som Solzjenitsyns GULag–arkipelet³ kan vi forsøke å forestille oss skrekken i leirene — slik vi kan forsøke å forestille oss Auschwitz' gru.

Men på samme måte som Auschwitz trekker oppmerksomheten bort fra den enda grusommere skrekken i Treblinka, avleder GULag oss fra den sovjetiske politikken som drepte folk direkte og målbevisst med sult og kuler. To av Stalins drapspolitikker fikk mest innvirkning: kollektiviseringshungersnøden i 1930–33 og Den store terroren i 1937–38. Det er fortsatt uklart om Kasakh–hungersnøden i 1930–32 var overlagt, men det er påvist at mer enn en million kasakhene sultet i hjel. Det er etablert utenfor rimelig tvil at Stalin bevisst sultet i hjel sovjetukrainere vinteren 1932–33. Sovjetiske dokumenter viser en rekke ordre fra oktober–desember 1932 med en åpenbar ondskapsfullhet og intensjon om å drepe. Mer enn tre millioner innbyggere i det sovjetiske Ukraina døde.

Også det vi leser om Den store terroren avleder oss fra dens sanne natur. Den store romanen og erindringen om terroren er Arthur Koestlers *Mørke midt på dagen*⁴ og Alex Weissbergs *Vi anklagede*.⁵ Begge retter vår oppmerksomhet mot en liten gruppe av Stalins ofre: urbane kommunistledere, høytutdannede som i enkelte tilfeller var kjent i Vesten. Dette ukorrekte bildet dominerer vår forståelse av Den store terroren. Samlet krevde utrensningen av Kommunistpartiets eliter, det hemmelige politiet og offiserer ikke mer enn 47 737 liv.

Den største delen av Den store terroren, Operasjon 00447, rettet seg hovedsakelig mot "kulakker", det vil si bønder som allerede hadde blitt undertrykt under kollektiviseringen. Den krevde 386 798 liv. Noen få nasjonale minoriteter, som til sammen utgjorde mindre enn to prosent av den sovjetiske befolkningen, sto for mer enn en tredjedel av ofrene for Den store terroren. I en operasjon mot etniske polakker med sovjetisk statsborgerskap, ble 111 091 mennesker skutt. Av de 681 692 henrettelsene for angivelige politiske forbrytelser i 1937 og 1938 står kulakk–operasjonen og operasjonene mot nasjonale minoriteter for 633 955 — mer enn 90 prosent. Disse ble skutt i all hemmelighet, lagt i massegraver og glemt.

Vekten som legges på Auschwitz og GULag underdriver antallet drepte europeere og forskyver massedrapenes geografiske tyngdepunkt til det tyske riket og det østlige Russland. I likhet med Auschwitz, som trekker oppmerksomheten mot vesteuropeiske ofre for nazi–riket, fjerner også GULag, med sine beryktede sibirske leire, oss fra det geografiske senteret for den sovjetiske drapspolitikken. Hvis vi konsentrerer oss om Auschwitz og GULag, mister vi av syne at over en periode på tolv år, mellom 1933 og 1945, gikk tolv millioner ofre for nazismens og stalinismens massedrapspolitik til grunne i en bestemt region av Europa, i det som mer eller mindre er dagens Hviterussland, Ukraina, Polen, Litauen og Latvia. Mer generelt, når vi fokuserer på Auschwitz

og GULag, har vi en tendens til å tenke på statene som bygde disse leirene som systemer, som moderne tyrannier eller totalitære stater. Men slike betraktninger om tankegangen og politikken i Berlin og Moskva overser svært ofte det faktum at massedrapene hovedsakelig fant sted i de delene av Europa som ligger mellom Tyskland og Russland, ikke i selve Tyskland eller Russland.

Det geografiske, moralske og politiske sentrum for masseordenes Europa er Øst-Europa, framfor alt Hviterussland, Ukraina, Polen og Baltikum, land som ble underlagt langvarig grusomhetspolitikk fra begge regimene. Folkene i Ukraina og Hviterussland — framfor alt men ikke bare jøder — led mest, siden disse landene var både del av Sovjetunionen under de fryktelige 1930-årene og åsted for den verste tyske undertrykkelsen på 1940-tallet. Hvis Europa var, slik Mark Mazower har formulert det,⁶ et mørkt kontinent, var Ukraina og Hviterussland mørkets hjerte.

Historiske regnskap som kan ses på som objektive, slik som tellingen av ofre for massedrap, kan bidra til å gjenopprette en viss tapt historisk balanse. Tyske lidelser under Hitler og krigen, om enn fryktelige i omfang, står ikke sentralt i masseordenes historie. Selv om antallet etniske tyskere som ble drept under flukten fra Den røde armé, utvisningen fra Polen og Tsjekkoslovakia i 1945–47 og brannbombingen i Tyskland ses under ett, er tallet på tyske sivile drept av statsmakter relativt lav.

Hovedofrene for drapspolitikken blant tyske borgere var 70 000 "eutanasiopasienter" og 165 000 tyske jøder. De største tyske ofrene for Stalin er kvinnene som ble voldtatt av Den røde armé og krigsfangene som ble holdt i Sovjetunionen. Rundt 363 000 tyske krigsfanger døde av sult og sykdommer i sovjetisk fangenskap, i likhet med rundt 200 000 ungarere. I en tid da tysk motstand mot Hitler vies oppmerksomhet i massemediene er det verdt å påminne om at enkelte av deltakerne i plottet mot Hitler i juni 1944 sto i sentrum for masseordpolitikken: Eksempelvis Arthur Nebe som ledet Einsatzgruppe B i de hviterussiske dødsmerkene under den første Holocaust-bølgen i 1941, eller Eduard Wagner Wehrmachts kvartermestergeneral som skrev muntre brev til sin kone om nødvendigheten av å nekte mat til de millioner sultende i Leningrad.

Det er vanskelig å glemme Anna Akhmatovas setning "Den elsker blod, den russiske jord." Likevel må det russiske martyriet og helte—motet, som for tiden hylles høylydt i Putins Russland, settes inn i en større historisk kontekst. I likhet med andre sovjetiske statsborgere var også sovjetrussere ofre for den stalinistiske politikken, men det var langt mindre sannsynlig at de ble drept enn sovjet—ukrainere eller sovjetpolakker, eller andre nasjonale minoriteter. I løpet av andre verdenskrig ble flere terroroperasjoner utvidet til det østlige Polen og de baltiske landene, områder som ble absorbert av Sovjetunionen. I det mest kjente tilfellet ble 22 000 polske borgere skutt i 1940 i Katyn og fire andre steder, og flere titusen polakker og baltere døde under eller like etter deporteringen til Kasakhstan og Sibir. Under krigen ble mange sovjetrussere drept av tyskerne, men langt færre proporsjonelt sett enn hviterussere og ukrainere, for ikke å nevne jøder. Sovjetiske sivile dødstall er beregnet til 15 millioner. Omtrent én av 25 sivile i Russland ble drept av tyskerne under krigen, i motsetning til én av ti i Ukraina og Polen eller én av fem i Hviterussland.

Hviterussland og Ukraina var okkupert store deler av krigen, både den tyske og den sovjetiske armeen passerte gjennom hele territoriet to ganger, i angrep og

tilbaketrekning. Den tyske armeen okkuperte aldri mer enn en liten del av selve Russland, og bare i kortere perioder. Selv om man tar med beleiringen av Leningrad og tilintetgjørelsen av Stalingrad, var byrden til den russiske sivilbefolkningen langt mindre enn den som ble lagt på hviterusserne, ukrainerne og jødene. De overdrevne russiske påstandene om antallet døde behandler Hviterussland og Ukraina som Russland, og jøder, hviterussere og ukrainere som russere. Dette er en martyrimperialisme, den gjør implisitt krav på territorium gjennom eksplisitt krav på ofre. Dette vil sannsynligvis være linjen til den nye historiekomiteen som Russlands president Dmitrij Medvedev har oppnevnt for å forhindre at Russlands fortid "forfalskes". Under lovgivningen som for tiden debatteres i Russland, vil ytringene som jeg har kommet med i dette avsnittet bli forbudt.

Ukrainske politikere reagerer på Russlands monopolisering av felles lidelse og tar til motmæle mot vesteuropeiske stereotypiske framstillinger av ukrainere som Holocaust-kollaboratører, med å framlegge sin egen lidelseshistorie: historien til de millioner ukrainere som med overlegg ble sultet i hjel av Stalin. President Viktor Jusjtsjenko gjør landet en stor bjørnetjeneste med å tredoble antallet ofre når han hevder at ti millioner døde. Men det er sant at hungersnøden i Ukraina i 1932–33 var resultat av en målrettet politisk beslutning. Med unntak av Holocaust var hungersnødene under kollektiviseringen den største politiske katastrofen i Europa i det 20. århundret. Kollektiviseringen forble likevel sentralt i den sovjetiske utviklingsmodellen. Og den ble senere kopiert av det kinesiske kommunistregimet, med forutsigbare konsekvenser: Ti millioner sultet i hjel i Det store spranget til Mao.

Både Hitler og Stalin var besatt av ideen om Ukraina som matkilde. Begge ønsket å kontrollere og utnytte det ukrainske kornkammeret, og begge skapte politiske hungersnøder: Stalin i hele landet, Hitler i byene og krigsfangeleirene. Enkelte av de ukrainske fangene som sultet i leirene i 1941 hadde overlevd hungersnøden i 1933. Tysk sultepolitikk er, tilfeldigvis, delvis ansvarlig for ideen om at ukrainerne var villige kollaboratører i jødeutryddelsen. De mest beryktede ukrainske kollaboratørene var vaktene i Treblinka, Belzec og Sobibor. Det som sjeldent nevnes er at tyskerne rekrutterte disse mennene, tilfangetagne sovjetiske soldater, fra sine egne krigsfangeleire. De reddet dem fra massesult, bare for å gjøre dem til kollaboratører i en annen forbrytelse, Holocaust.

Polens historie er kilde til endeløs forvirring. Polen ble angrepet og okkupert av ikke bare én men av to totalitære stater mellom 1939 og 1941, da Nazi-Tyskland og Sovjetunionen, som på det tidspunktet var allierte, utbyttet landets territorier og utryddet store deler av de intellektuelle klassene. Polens hovedstad var åsted for to store oppstander mot den tyske okkupasjonsmakten i løpet av andre verdenskrig: Ghettooppstanden til Warszawas jøder i 1943, hvorpå ghettoen ble jevnet med jorden; Warszawaoppstanden til den polske Hjemmearmeen i 1944, hvorpå resten av byen ble lagt i ruiner. Disse to sentrale eksemplene på motstand og masse mord ble sammenblandet i tyske massemedier i august 1994, 1999 og 2004, og på alle de siste markeringene av Warszawaoppstanden i 1944, og vil bli det igjen i august 2009.

Hvis ett enkelt land virker malplassert i dagens Europa, strandet i et annet historisk øyeblikk, er det Hviterussland under diktator Aleksandr Lukasjenko. Selv om Lukasjenko foretrekker å ignorere de sovjetiske dødsmerkene i sitt eget land, med sitt ønske om å bygge en motorvei over massegravene i Kuropaty, har han på et vis en bedre erindring av europeisk historie enn sine

kritikere. Med å sulte, skyte og gasse i hjel jøder, og skyte sivile i aksjoner mot partisanvirksomhet, gjorde tyske styrker Hviterussland til verdens dødeligste sted mellom 1941 og 1944. Halve den hviterussiske befolkningen ble enten drept eller tvangsfordrevet under andre verdenskrig: Ingenting lignende fant sted i noe annet europeisk land.

Det hviterussiske minnet om denne erfaringen, som dyrkes av det nåværende diktaturet, forklarer delvis mistroen mot Vestens initiativ. Samtidig blir vesteuropeere vanligvis overrasket når de får vite at Hviterussland var episentret for de europeiske massemordene og basen for motstandsbevegelser som faktisk bidro til de alliertes seier. Det er påfallende at landet er fullstendig feilplassert i Europas historie. Hviterusslands fravær i debattene om fortiden er det tydeligste tegnet på forskjellen mellom erindring og historie.

Like urovekkende er fraværet av økonomi. Selv om massemordenes historie har mye å gjøre med økonomiske kalkyler, skyr erindringen alt som tilsynelatende kan få mord til å framstå rasjonelt. Både Nazi-Tyskland og Sovjetunionen ønsket å bli økonomisk selvforsynte: Tyskland ønsket å balansere industri med en landbruksutopi i Øst; Sovjetunionen ønsket å overskride sin agrare tilstand med en rask industrialisering og urbanisering. Begge regimene hadde økonomisk uavhengighet i et stort imperium som mål, og begge forsøkte å få kontroll over Øst-Europa for å nå dette målet. De så begge på den polske statsdannelsen som en historisk villfarelse, og på Ukraina og landets rike jordsmonn som uunnværlig. De definerte forskjellige grupper som motstandere av disse planene, selv om den tyske planen om å drepe hver eneste jøde overgår enhver sovjetisk politikk med sin altomfattende målsetning. Det avgjørende er at ideologien som legitimerte massedød også var en visjon om økonomisk utvikling. I en verden av knapphet, særlig av matforsyninger, innlemmet begge regimene massemord i den økonomiske planleggingen.

Og de gjorde det på en måte som i dag virker forkastelig og pervers, men som var tilstrekkelig sannsynlig til å motivere et større antall troende i samtiden. Mat er ikke lenger en mangelvare, i det minste ikke i Vesten, men andre ressurser er det eller vil snart bli det. I det 21. århundret vil vi stå overfor mangel på drikkevann, ren luft og rimelig energi. Med klimaendringene kan hungersnød på ny bli en trussel.

Hvis det finnes en generell politisk lærdom i massedrapenes historie, er det behovet for å være på vakt for det som kan kalles privilegert utvikling: Staters forsøk på å gjennomføre en form for økonomisk ekspansjon som utpeker ofre, som motiverer til velstand gjennom død. Muligheten for at mord på en gruppe kan tjene en annen kan ikke utelukkes, eller i det minste at det oppfattes slik. Dette er en versjon av politikken som Europa faktisk har vært vitne til gang på gang. Det eneste adekvate svaret er en etisk forpliktelse overfor individet, slik at individet teller i livet snarere enn i døden, slik at planer av denne typen blir utenkelige.

Dagens Europa er besynderlig presis i sin forening av velstand med sosial rettferdighet og menneskerettigheter. Sannsynligvis mer enn noe annet sted i verden er Europa immun, i det minste for tiden, mot en slik hjerteløs instrumentell jakt på økonomisk vekst. Likevel har erindringen foretatt noen underlige avvik fra historien, i en tid som trenger historien mer enn noensinne. Europas nære fortid kan ligne på den nære framtiden for resten av verden. Dette er en av mange grunner til å få de historiske fakta på plass.

Denne artikkelen er basert på et foredrag holdt ved Eurozine-konferansen "Europeiske historier" i Vilnius 8–11. mai 2009 (www.eurozine.com). Artikkelen ble trykket i The New York Review of Books 16. juli 2009.

- ¹ Il'ja Erenburg og Vasilij Grossman, *The Black book: the ruthless murder of Jews by German–Fascist invaders throughout the temporarily–occupied regions of the Soviet Union and in the death camps of Poland during the war of 1941–1945*, Holocaust Library, New York, 1981.
- ² Vasilij Grossman, *Liv og skjebne: roman*, Historie & kultur, Oslo, 2008.
- ³ Aleksandr Solzjenitsyn *GULag–arkipelet 1918–1956: et eksperiment i kunstnerisk forskning*, Tiden, Oslo, 1974–76.
- ⁴ Arthur Koestler, *Mørke midt på dagen*, Gyldendal, Oslo, 1948.
- ⁵ Alex Weissberg, *Vi anklagede*, Gyldendal, Oslo, 1952.
- ⁶ Se Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's 20th century*, Allen Lane, London, 1998.

Published 2009–08–24

Original in English

Translation by Remi Nilsen

Contribution by Le Monde diplomatique (Oslo)

First published in *The New York Review of Books*, July 16, 2009

© Timothy Snyder/NYREV, Inc.

© Eurozine